

НОВІ РЕЗУЛЬТАТИ З RHIC ТА LHC ПО УЛЬТРА-РЕЛЯТИВІСТСЬКИМ ЗІТКНЕННЯМ ВАЖКИХ ІОНІВ

Борисова М.С.

ІЯД НАН України

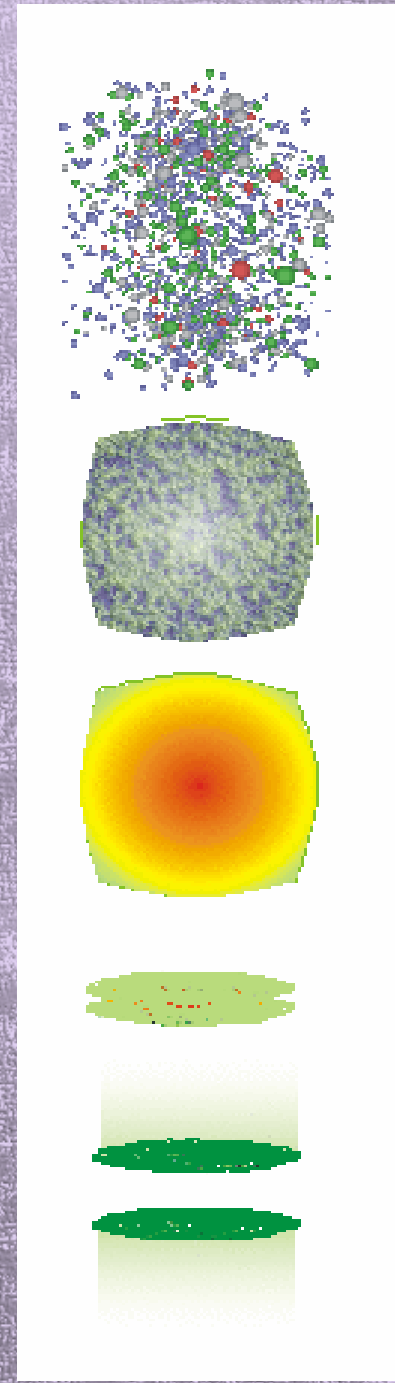
*Щорічна Наукова Конференція ІЯД НАН України
24 січня 2012 р.*

ЗМІСТ

- ❑ Квантова Хроمودинаміка та проблема Кварк Глюонної Плазми (КГП)
- ❑ Пошук сигналів КГП в експериментах з важкими іонами (ВІ)
- ❑ Експерименти по зіткненню ВІ на на RHIC та LHC
- ❑ Експеримент ALICE
- ❑ Перші результати:
  - множинність заряджених частинок
  - спектри адронів
  - кореляції Бозе-Ейнштейна
  - ядерний модифікаційний фактор R_{AA}
  - колективні потоки частинок
- ❑ Теоретичний опис
  - Опис початкового стану
  - Гідро-Кінетична Модель (ГКМ)
- ❑ Підсумки

ЭРА ВЕЩЕСТВА	настоящее время	15 млрд лет
	первые Суперновые	5 млрд лет
	образование галактик и звезд	1 млрд лет
	Вселенная становится прозрачной	
	образование атомов	10^{11} с
	разделение вещества и излучения	10^{11} с
	эпоха фотонов	
	синтез ядер гелия	10^2 с
	исчезновение позитронов	10^2 с
	эпоха лептонов	
ЭРА ИЗЛУЧЕНИЯ	«плениение» кварков	
	образование протонов и нейтронов	
	исчезновение антикварков	10^{-10} с
	эпоха электрослабых сил	
	магнитные монополи	
	эпоха кварков	
	асимметрия Q-Q, L-L	10^{-34} с
	расширение Вселенной	
	эпоха великого объединения	
	эпоха квантовой гравитации	10^{-43} с

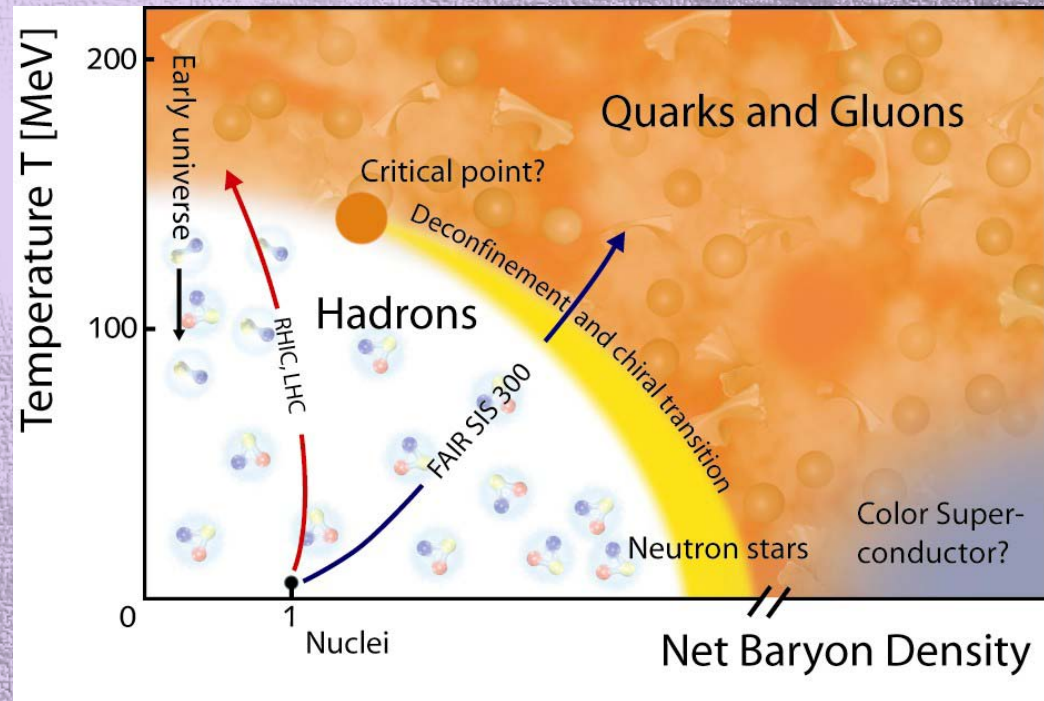
Ультра-релятивістські зіткнення важких іонів: RHIC vs LHC

Квантова Хромодинаміка (КХД) – теорія сильних взаємодій, передбачає існування фазового переходу при високих T від адронної до матерії, у стані деконфайменту - **Кварк-глюонної плазми (КГП)**

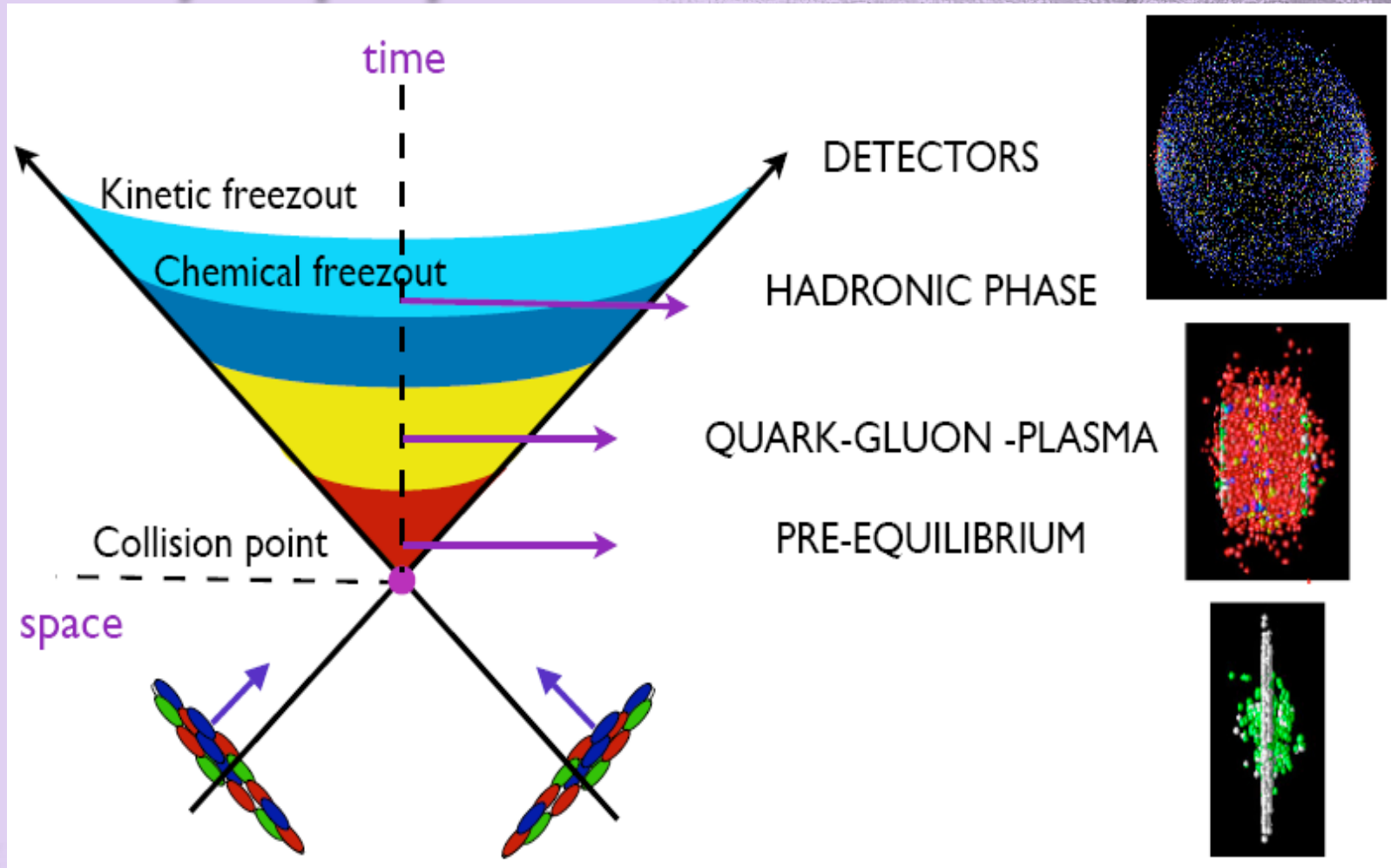
Створення КГП у лабораторії та вивчення її властивостей – це головна мета експериментів по зіткненню ВІ з ультра-релятивістськими енергіями

Експериментальні сигнали появи КГП у релятивістських АА зіткненнях:

- Прямі фотони
- Підсилення виходу дивних частинок
- Подавлення виходу J/ψ -мезонів
- Гасіння струменів (jet-quenching)
- Поведінка колективних потоків частинок

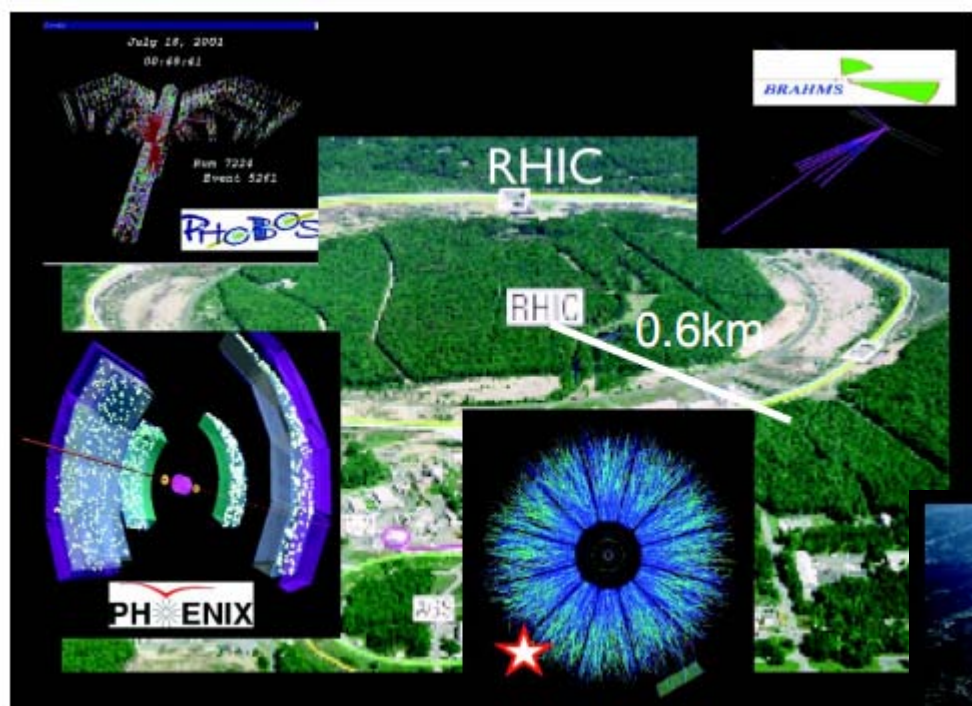

Просторово-часова еволюція взаємодії ядер з ультра-релятивістськими енергіями.

E. Shuryak, Phys. Rep. 61(1979)71; з цих пір більше 1000 публікацій
QGP - Екстремально збуджена матерія з вільних кварків, антикварків та глюонів.
Критична густина енергії $\sim 2 \text{ GeV/fm}^3$ Критична температура $T_{cr} \sim 200 \text{ MeV}$

Експерименти по ультра-релятивістським зіткненням важких іонів на RHIC та LHC

- **RHIC:** перші пучки червень 2000
  - p+p, d+Au, Cu+Cu, Au+Au
  - (~20, 62.4, 130, 200 GeВ/нуклон)
    - 4 експерименти
  - З 2005, тільки STAR + PHENIX
  - Програма Beam energy scan (2010/11)

- **LHC:** перші пучки у листопаді 2009
  - p+p (900, 2.36, 2.76, 7 TeV)
  - Pb+Pb при 2.76 ATeV 11.2010, 2011
    - $L_{int} > 7 \mu\text{b}^{-1}$ Pb за 4 тижні

Експеримент ALICE на LHC

A Large Ion Collider Experiment: - експеримент загального призначення на LHC, сконструйований для дослідження зіткнень важких іонів

кінцева мета – дослідження властивостей КГП

дуже насичена програма по фізиці важких іонів:

□ глобальні характеристики с-ми:

множинність, η розподіли

□ властивості с-ми, що утворилась в результаті зіткнення:

хімічний склад, температура, густина енергії, НВТ, потоки, струмені

Основні властивості детектора:

□ точний та надійний трекінг у широкому діапазоні p_T імпульсів вивчення частинок з дуже малими p_T , з нижньою границею ~ 100 MeV/c

відмінна ідентифікація частинок

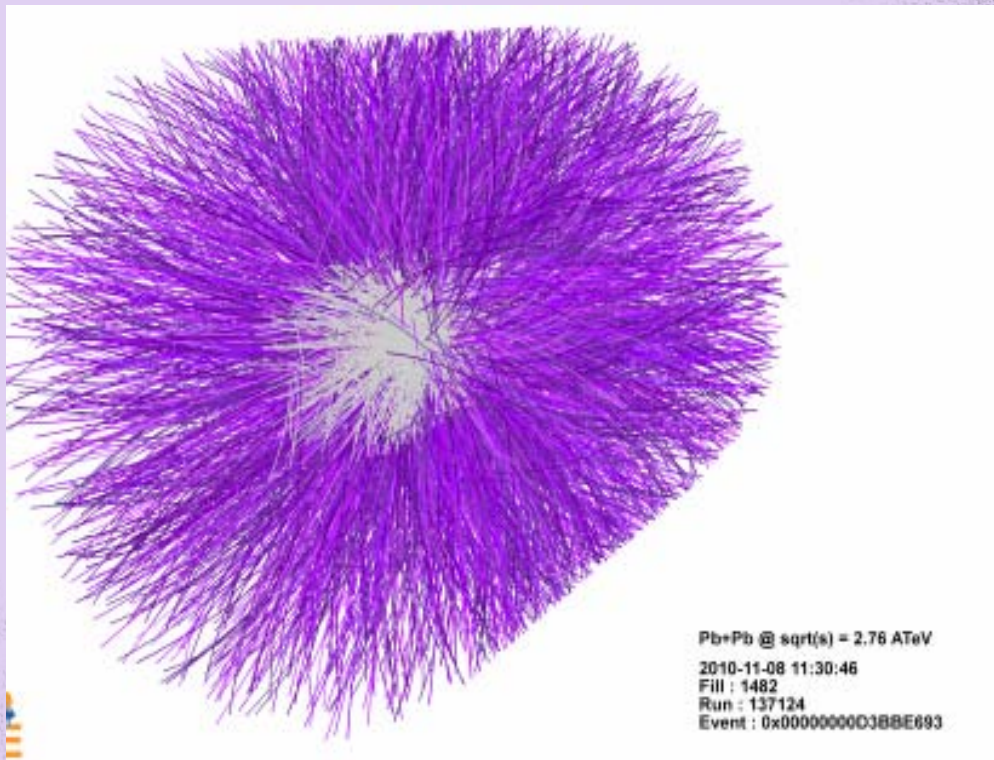
діелектроний та дімюоний (спеціальні спектрометри)

прямі фотони (калориметри високої роздільної здатності)

Множинність заряджених частинок

Множинність заряджених частинок – кількість народжених заряджених частинок:

□ **~ 1600** заряджених частинок для центральних зіткнень

Найвищі, що коли не-будь досягались

□

□ **1.9 x pp @ 2.76 TeV**

□ **2.2 x AuAu @ RHIC**

густина енергії:

$\epsilon(\tau_0)\text{LHC} \geq 3 \times \epsilon(\tau_0)\text{RHIC}$

(вважаючи τ_0 однаковим і для RHIC і для LHC)

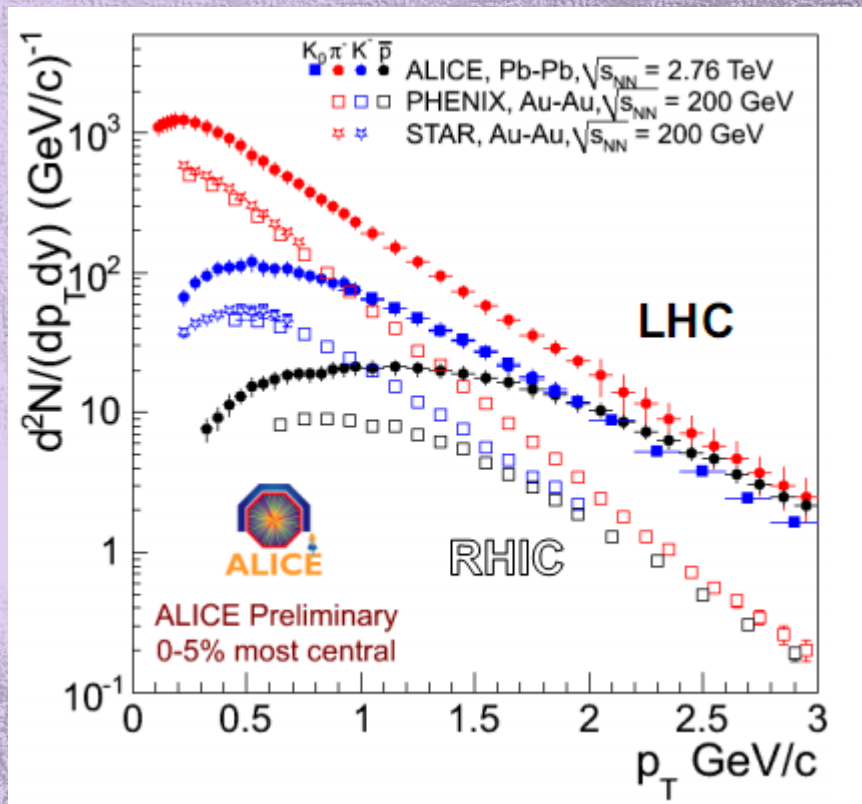

Спектри частинок

Порівняння ALICE з експериментами на RHIC (STAR та PHENIX) :

- ✓ значні зміни у нахилі спектрів
- ✓ найбільш драматично для протонів

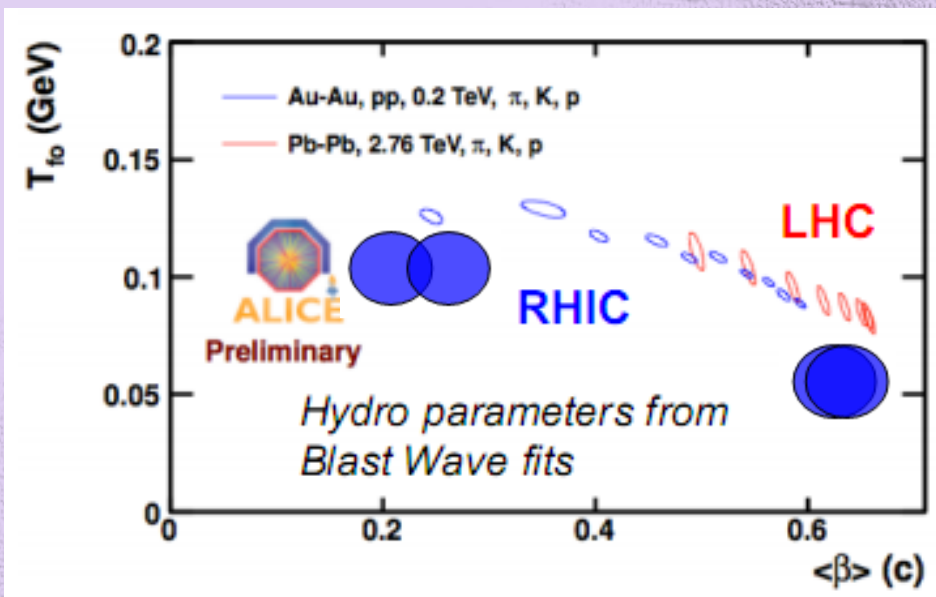
визначено в рамках Blast Wave моделі

[arXiv:1108.3257v1](https://arxiv.org/abs/1108.3257v1) [hep-ex]

Дуже сильний радіальний потік, $\beta \approx 0.66$

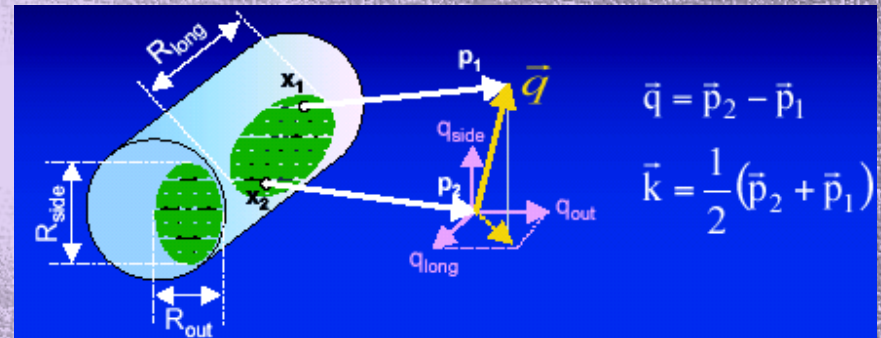
□ сильніший, ніж передбачався в рамках гідродинамічних моделей

Кореляційна фемптоскопія (або НВТ інтерферометрія)

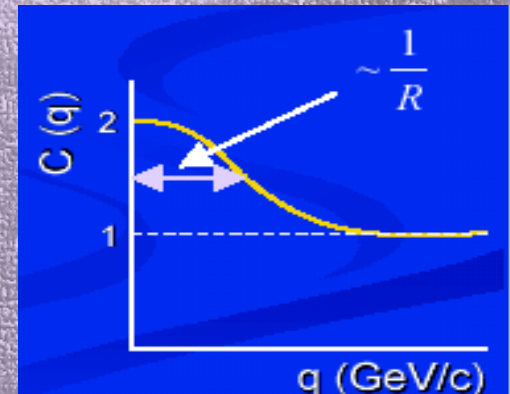
Система, що утворюється в результаті релятивістських А+А зіткнень, має надзвичайно короткі просторові розміри. Цей унікальний метод дозволяє міряти такі довжини та часові шкали з точністю 10^{-15} м та 10^{-23} сек., відповідно

Кореляційна фемптоскопія (або НВТ інтерферометрія) – вимірює просторово-часові характеристики народження частинок на стадії розвалу системи, використовуючи кореляції частинок.

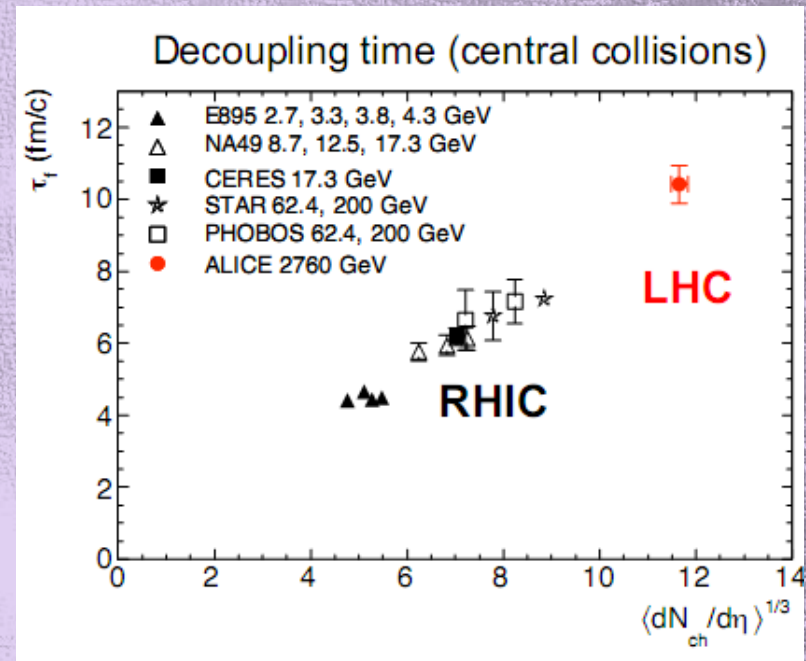
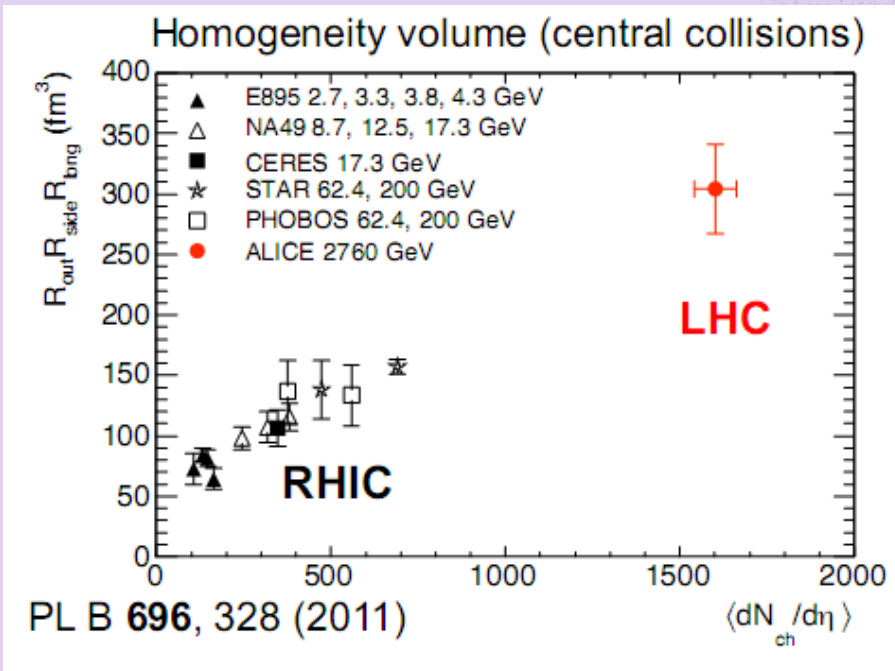

Кореляційна функція у Гаусівському наближенні:

$$C(\mathbf{q}, \mathbf{p}) \approx 1 + \exp\left[-R_o^2(p_T)q_o^2 - R_s^2(p_T)q_s^2 - R_l^2(p_T)q_l^2\right]$$

кореляції Бозе-Ейнштейна

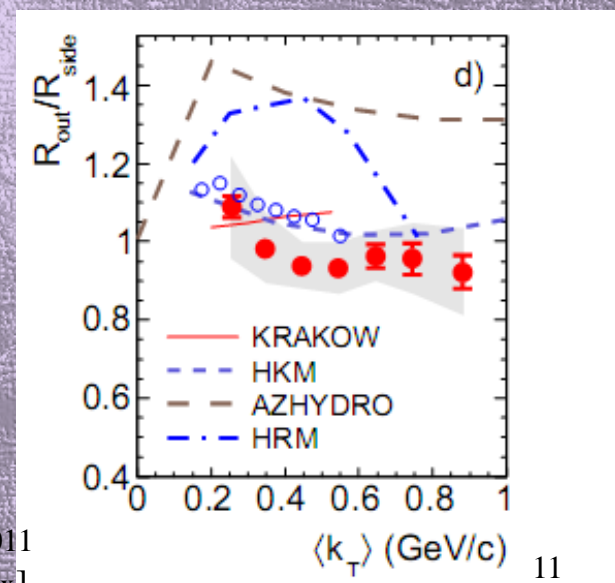
Доступ до просторово-часової еволюції системи:

□ лінійна залежність від $dN_{ch}/d\eta$
 об'єм с-ми на стадії розвалу:

$$V(\text{LHC}) \sim 300 \text{ fm}^3 \sim 2 \times V(\text{RHIC})$$

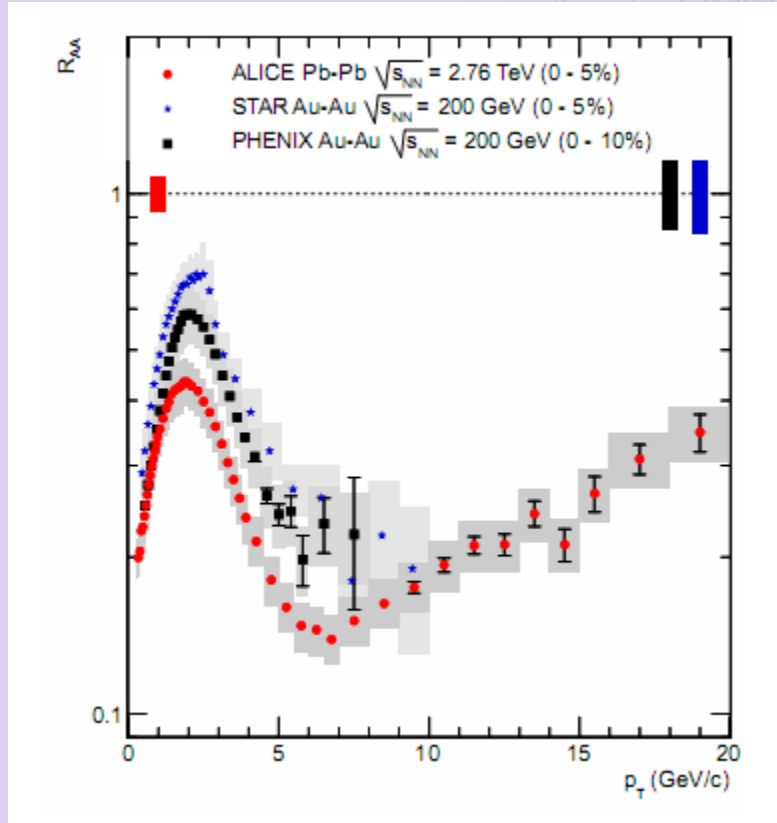
Власний час життя (від зіткнення до фріз-ауту):

$$\tau_f(\text{LHC}) \sim 10\text{-}11 \text{ fm/c} \sim 1.4 \times \tau_f(\text{RHIC})$$

ядерний модифікаційний фактор R_{AA}

$$R_{AA}(p_T) = \frac{1}{N_{coll}} \times \frac{dN_{AA}/dp_T}{dN_{pp}/dp_T}$$

[arXiv:1012.1004v1](https://arxiv.org/abs/1012.1004v1) nucl-ex

Порівняння ALICE з експериментами на RHIC (STAR та PHENIX) :

схожі величини при $p_T \sim 1$ GeV/c

форма та положення максимуму схожі при низьких та середніх p_T

великі p_T (6-7 GeV/c):
більші втрати енергії,
більш густа речовина на LHC!

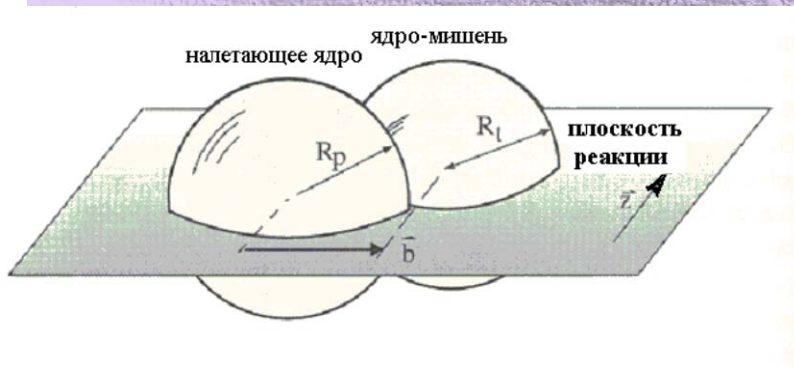
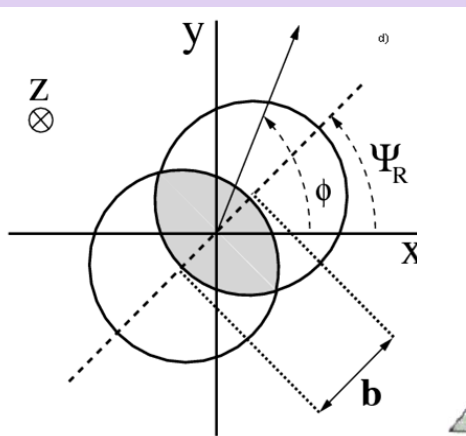
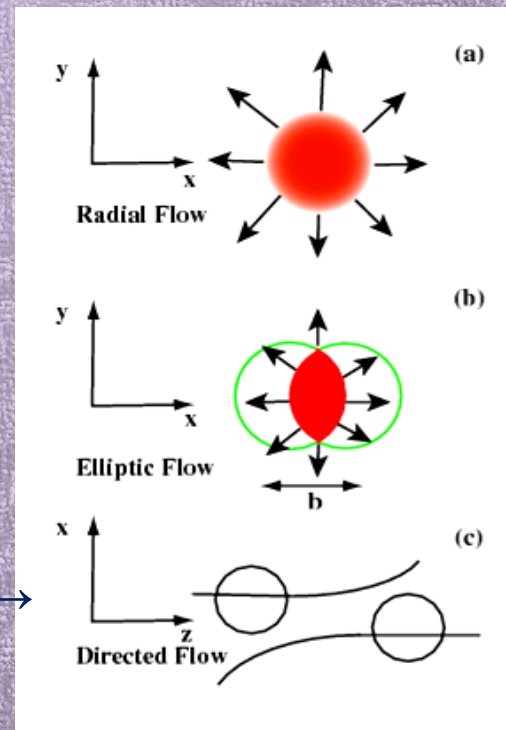
Коллективные потоки частинок

Геометрия реакции: z-ось пучка,
 x,y-азимутальная плоскость,
 b-прицельный параметр, ϕ -азим.
 угол вильоту частинки, Ψ_R -азим.
 угол плоскости реакции (ПР), яка
 визначається b та z.

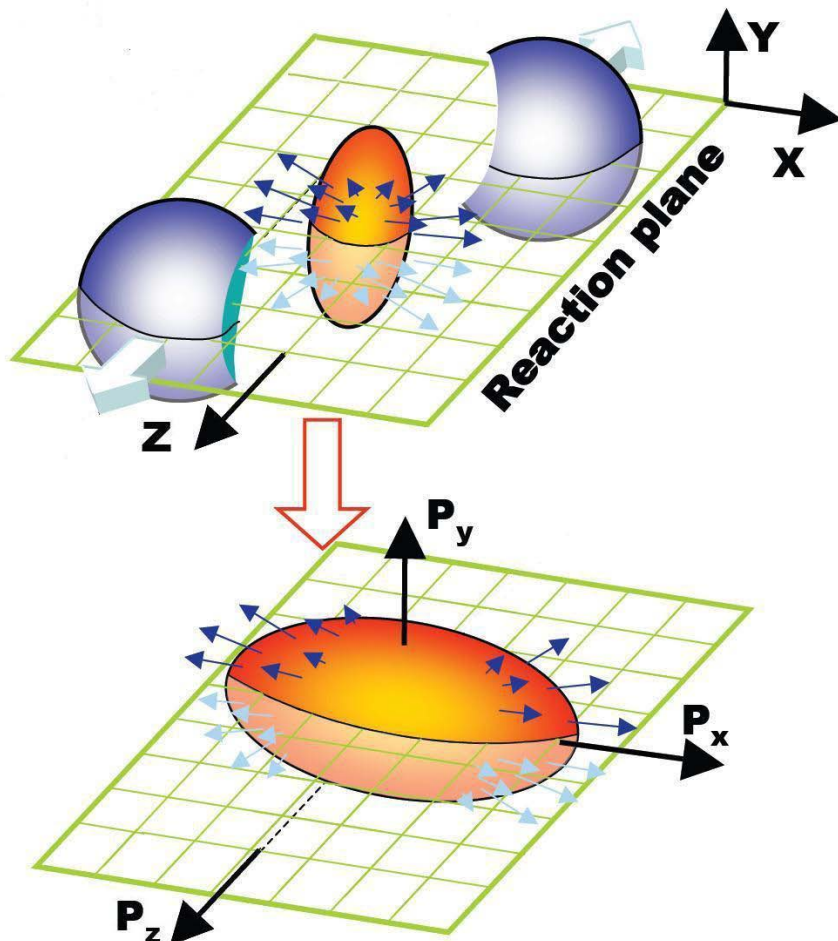
Радіальний потік
 поперечне $\rightarrow$
 Ізотропне
 розширення.

Еліптичний потік
 (ЭП) $\rightarrow$
 $\cos(2\phi)$ 2 пор.

Направлений потік $\rightarrow$
 (НП) $\cos(\phi) > 1$
 порядку

Коллективні потоки частинок: еліптичні потоки

- ▣ Вивчення властивостей матерії, яка утворилась в результаті $A+A$ зіткнень

Граденти тиску більші вздовж короткої вісі еліпсоїду.

ϵ_2

- Просторова анізотропія $\rightarrow$ Імпульсна анізотропія

- Еліптичний потік (v_2) визначається другою гармонікою у розкладі Фур'є

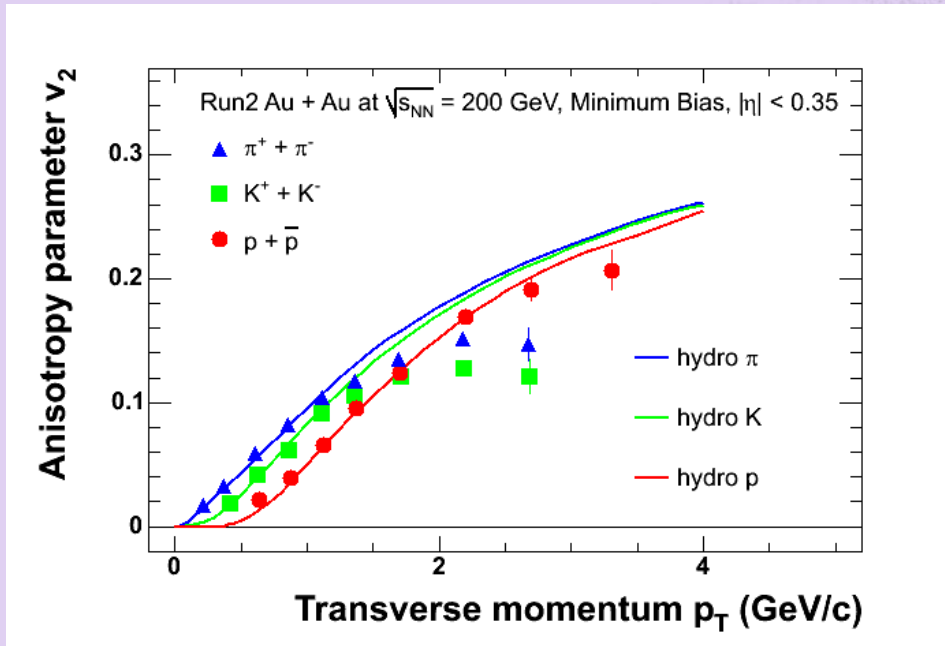
v_2

$$\frac{dN}{dp_T dy d\phi} = \frac{1}{2\pi} \frac{d^2N}{dp_T dy} (1 + 2v_1 \cos(\phi) + 2v_2 \cos(2\phi) + \dots)$$

$$v_2 = \langle \cos(2\phi) \rangle$$

Коллективні потоки частинок: v_2 vs p_T , RHIC vs LHC

PHENIX : PRL 91, 182301 (2003)

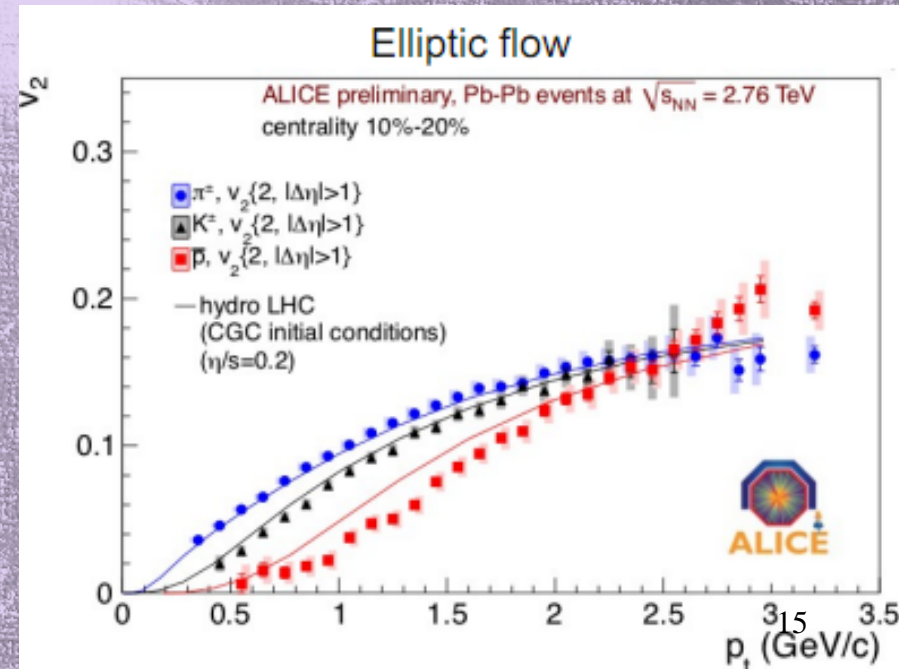

Більш значне розділення по масам, ніж на RHIC, що добре узгоджується з ростом радіального потоку та відповідає передбаченням в'язкої гідродинаміки

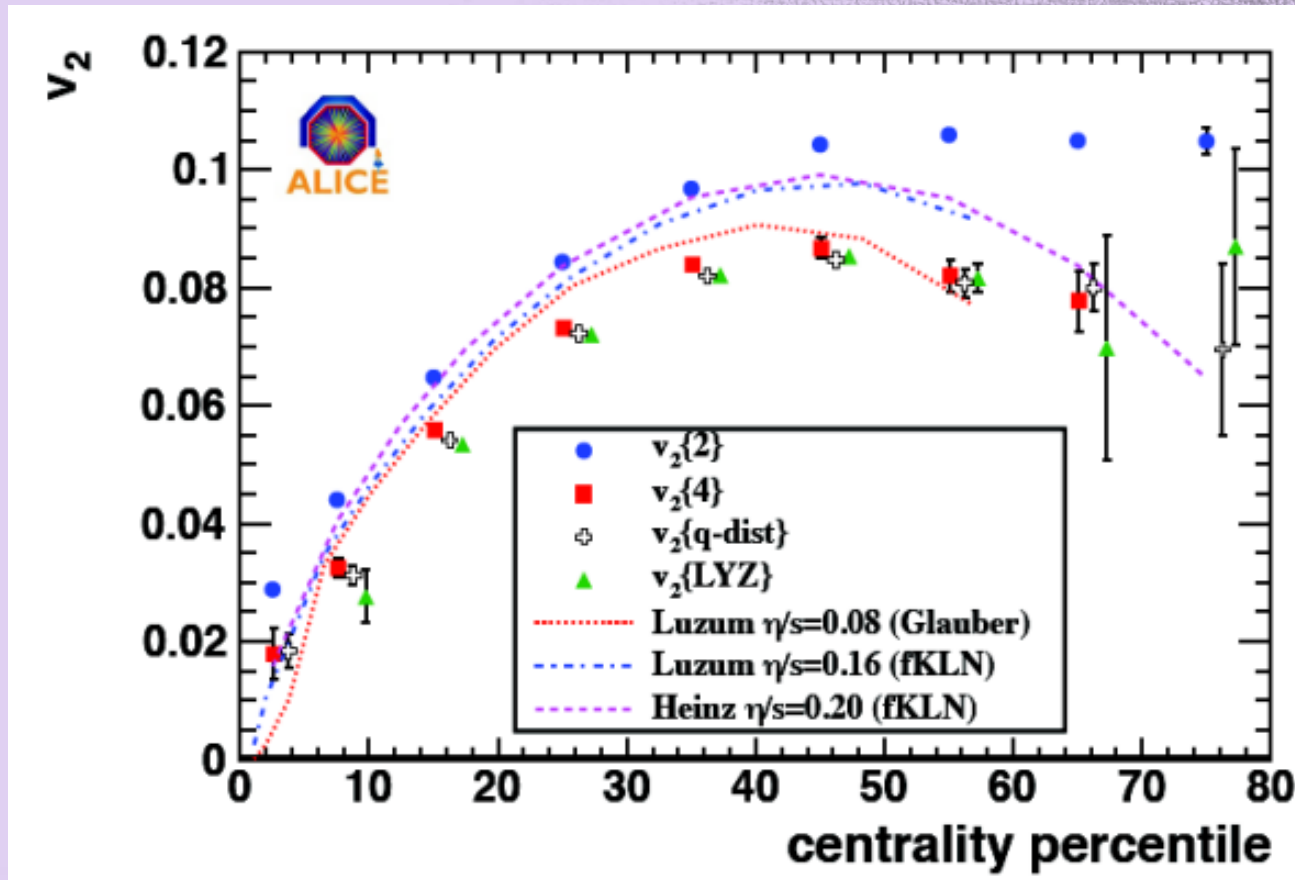
Phys.Rev.Lett.105:252302,2010s: [arXiv:1011.3914v2](https://arxiv.org/abs/1011.3914v2)
 [nucl-ex], [arXiv:1111.1875](https://arxiv.org/abs/1111.1875)[nucl-ex]6
[arXiv:1107.0080v1](https://arxiv.org/abs/1107.0080v1) [nucl-ex]

Великі еліптичні потоки на RHIC

- Сумісне з гідродинамікою із швидкою термалізацією, $\tau \sim 1$ fm/c
- v_2 масштабується з початковим ексцентриситетом (ϵ) зони реакції

Коллективні потоки частинок: Рідина з малою в'язкістю

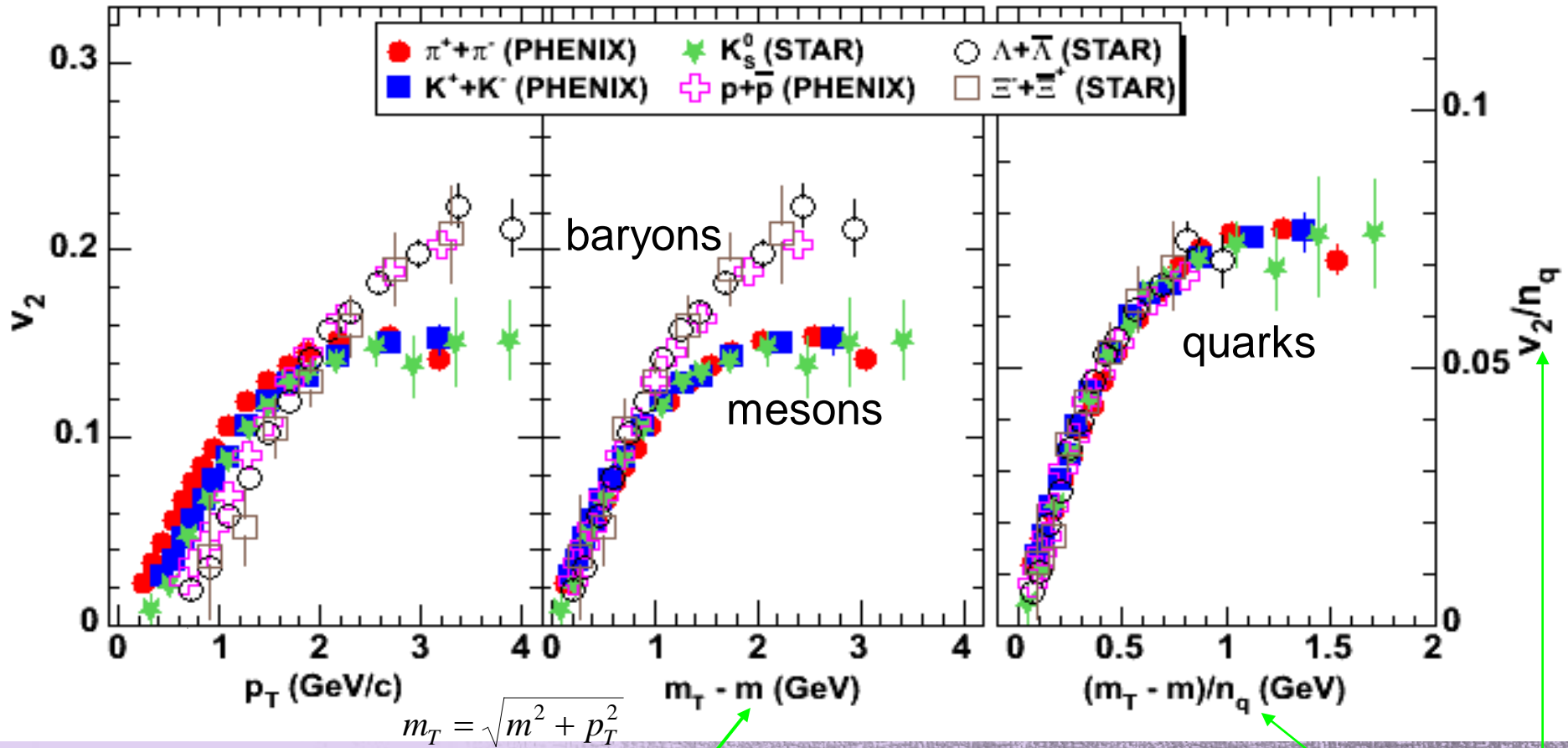

Calculation:
M.Luzum,
arXiv:1011.5173

- Система, що утворилась в результаті зіткнень важких іонів свинцю на ЛНС поводить себе як рідина з дуже малою в'язкістю

Коллективні потоки частинок: Масштабування з числом кварків, RHIC

зображено vs.
поперечної кінетичної
енергії

Обидві вісі промасштабовано
з числом складових кварків

$n_q = 2$ для мезонів
 $n_q = 3$ для барионів

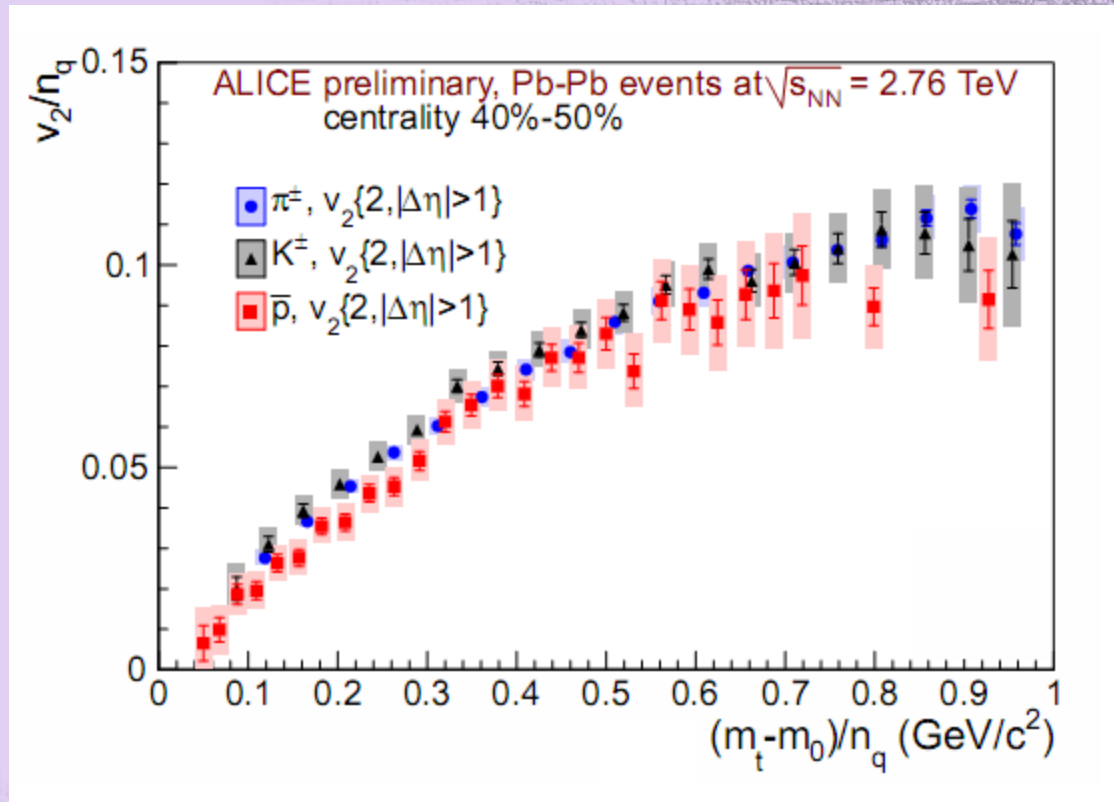
Рекомбінація кварків:
Кварки мають v_2 до адронізації

S. Voloshin, QM02, 379c (2003)

STAR, PRL **95**, 122301 (2005)

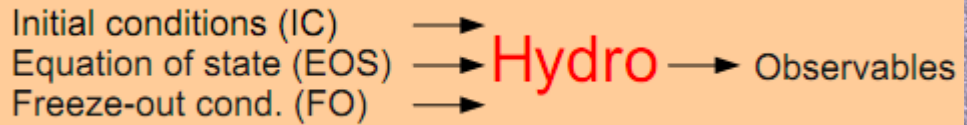
PHENIX, PRL **98**, 162301 (2007)

Коллективні потоки частинок: Масштабування з числом кварків, LHC

Антипротони випадають з універсального масштабування з числом кварків

Релятивістська гідродинаміка

✓ (ідеальна) гідродинаміка

Закони збереження енергії-імпульсу

$$\partial_\nu T^{\mu\nu} = 0$$

додаткові рівняння, що описують закон збереження заряду:

$$\partial_\mu (n(x) u^\mu) = 0$$

ідеальна рідина :

$$T^{\mu\nu} = (\epsilon(x) + p(x)) u^\mu(x) u^\nu(x) - p(x) \cdot g^{\mu\nu}$$

+ EoS $p=p(\epsilon)$

Необхідне рівняння стану (EoS), для того, щоб закрити систему гідродинамічних рівнянь

+ початкові умови (ПУ)

Припущення:

За короткий час термалізації ($\leq 1\text{fm}/c$) с-ма сягає локальної рівноваги з нульовим вільним пробігом та нульовою в'язкістю.

Гідро-кінетична модель

• Yu.M. Sinyukov , Akkelin, Hama: PRL 89 , 052301 (2002);

+ Karpenko: PRC 78, 034906 (2008).

M. S. Borysova ¹, Yu. Karpenko ² and Yu.M. Sinyukov ²

¹ Kyiv Institute for Nuclear Research, Kyiv, Ukraine

² Bogolubov Institute for Theoretical Physics, Kyiv, Ukraine

Повний алгоритм включає:

- Розв'язок рівнянь ідеальної гідродинаміки;
- Розрахунки нерівноважних ϕ -ій розподілу та функції емісії в першому наближенні
- Розв'язок рівнянь ідеальної гідродинаміки з ненульовою правою частиною, що враховує закони збереження для нерівноважних процесів в системі, яка випромінює вільні частинки підчас розширення;
- Розрахунки “точних” ϕ -ій розподілу та функції емісії
- Розрахунки спектрів, потоків і кореляцій.

Опис початкового стану

Прицільний параметр
($\langle b \rangle$)

#учасники ($\langle N_{part} \rangle$) –
Нуклони, що зіткнулись
хоча б один раз

#NN-зіткнення ($\langle N_{coll} \rangle$) –
Повна кількість зіткнень

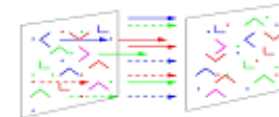
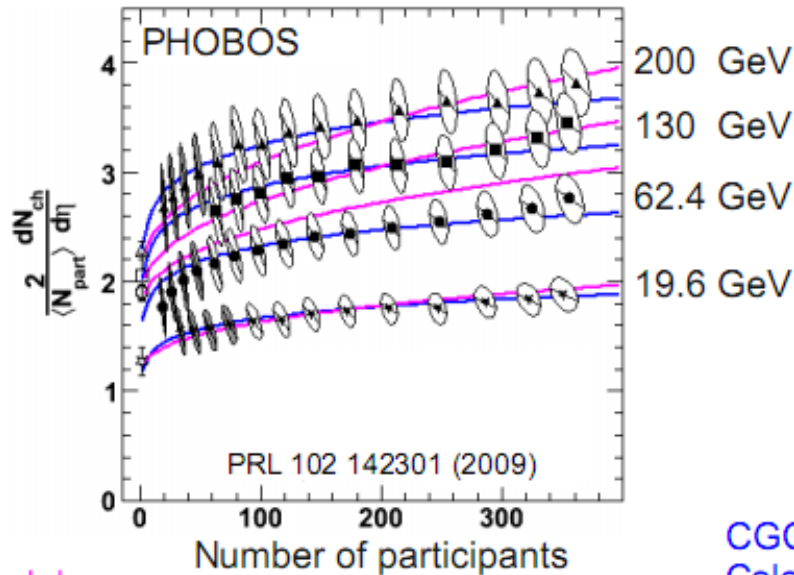

Glauber IC
Two-component model

$$\frac{dN}{d\eta} = \frac{dN}{d\eta^{pp}} ((1-x) N_{coll} + x N_{part}/2)$$

PRC 70 021902 (2004)

Mid-rapidity density

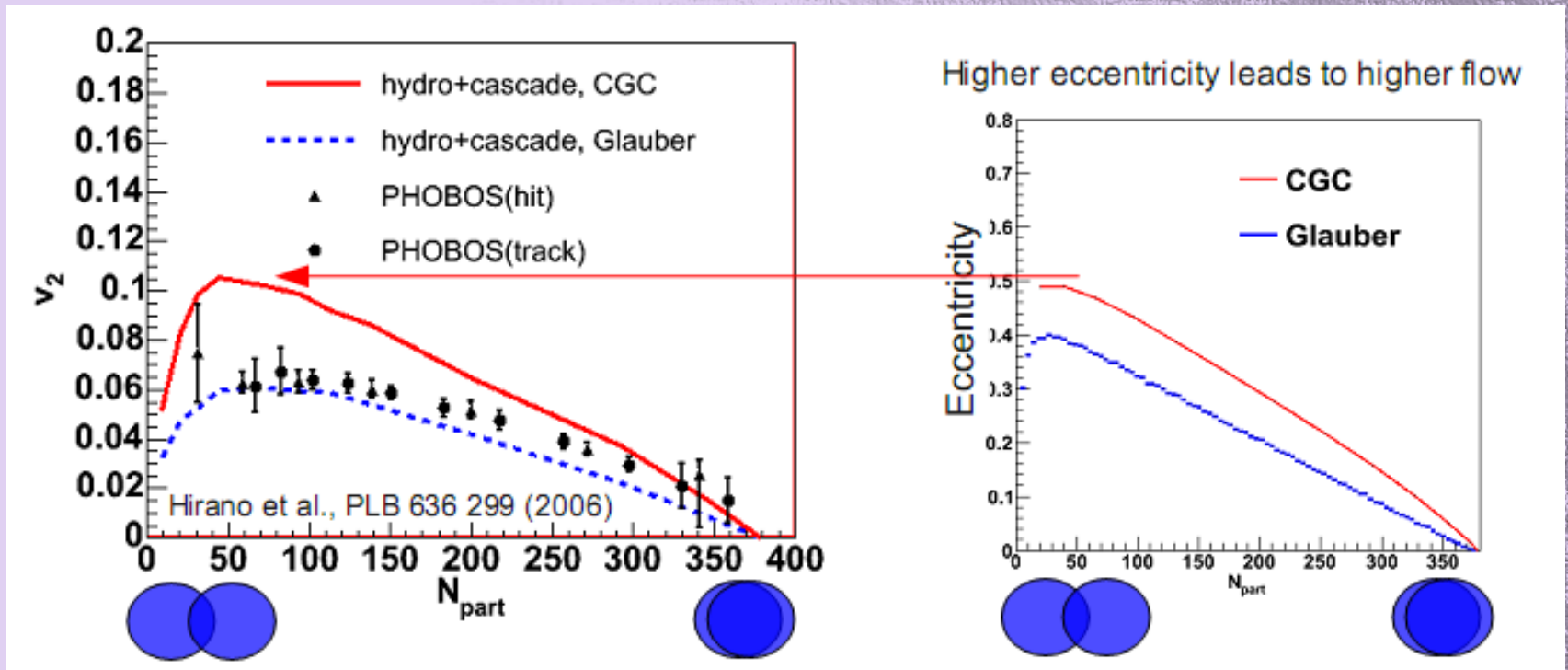
CGC IC
Color glass condensate

$$\frac{dN}{d\eta} \propto N_{part}^{\alpha} \sqrt{s}^{\lambda}$$

PRL 94 022002 (2005)

- Обидва класи моделей добре описують множинність в центральній області бистрот, але..

CGC vs Glauber: опис потоків

- Неоднозначність в описі початкового стану призводить до варіювання параметра в'язкості чи рівняння стану чи введення флуктуюючих початкових умов

Початкові умови для гідро-кінетичної еволюції

ПУ з CGC vs Glauber в моделях, що
включають початкові флуктуації:

Монте-Карло симуляції NeXSPheRIO

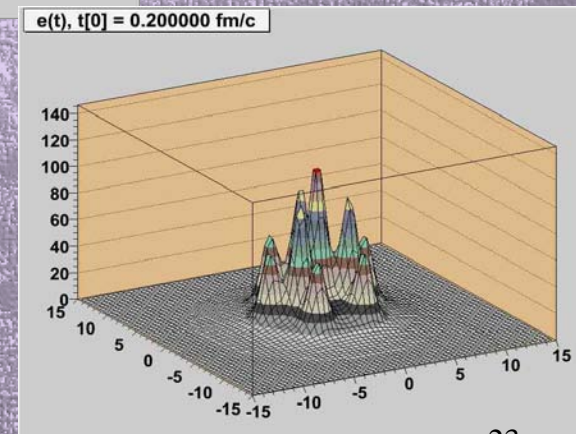
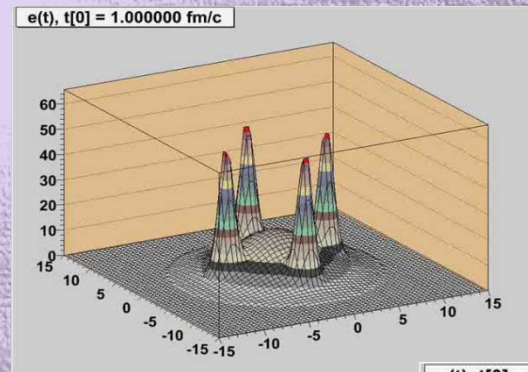
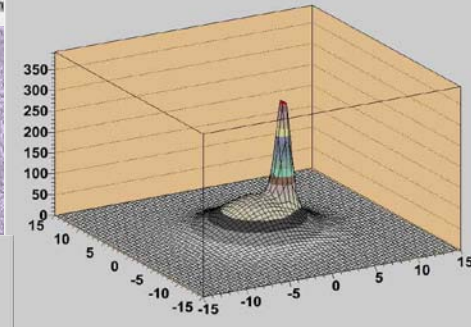
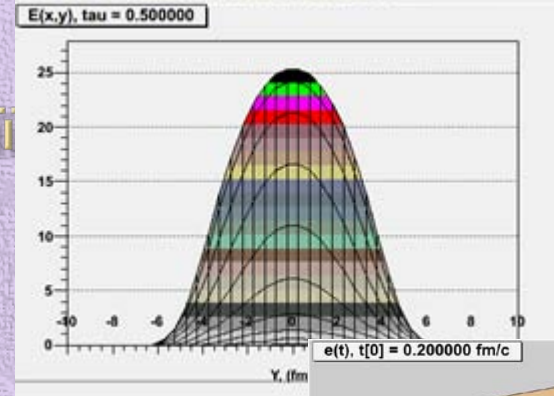
UrQMD зв'язане з гідродинамікою

EPOS зв'язане з гідродинамікою

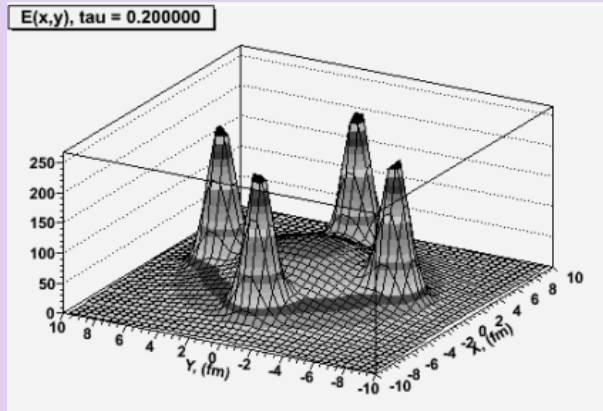
AMPT

Модель Глаубера зв'язана з гідродинамікою

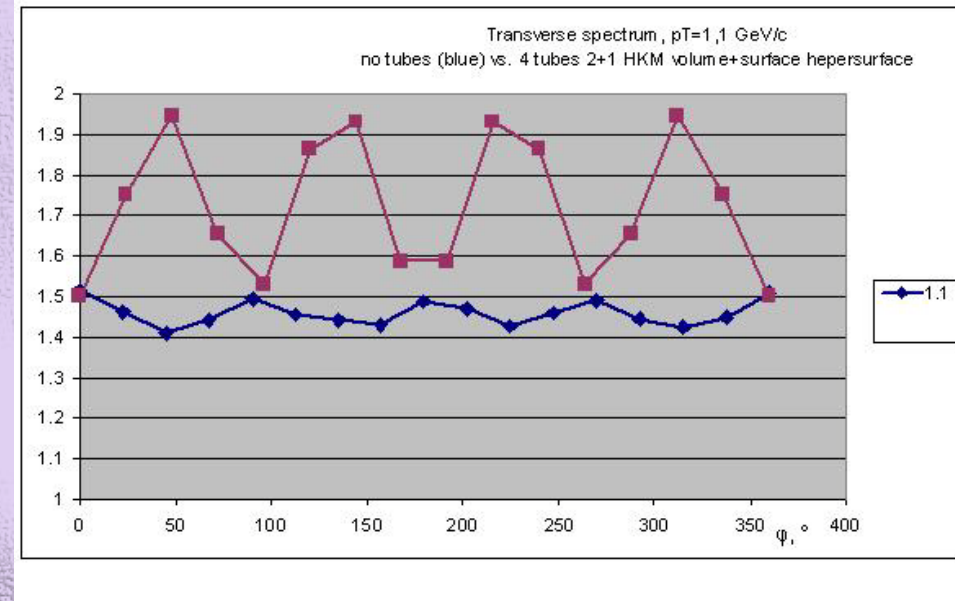
Флуктуації у геометрії
системи, що щойно
утворилась в результаті
зіткнення, відповідають
за появу нових явищ,
таких як трикутові
потоки, які дозволили
розв'язати проблеми у
описі існуючих даних

Спектри піонів в залежності від азимутального кута для різних p_T

ПУ типу Бьоркена при 0.2 фм/с:
початковий повздовжній потік
 $v_L = z/t$
буст-інваріантність у
повздовжньому напрямку та
початкові профілі густини
енергії у поперечній площині
типу Глаубера, з/без
поперечного колективного
розширення.

Висновки

▣ Запуск LHC з важкими іонами!

● Характеристика загальних властивостей

- в 3 рази вищі початкові густини в порівнянні з найвищими енергіями на RHIC
- Схожі залежності від центральності для потоків та множинності
- Рідина з дуже низькою в'язкістю

● Початкові умови та ГКМ

- Було знайдено, на прикладі 4 флуктуацій у геометрії системи, що щойно утворилась в результаті зіткнення, що такі флуктуюючі умови впливають на кінцеві спектри (поява чотирьох піків у азимутальних розподілах спектрів частинок), що може бути причиною формування рідж структур

Висновки

Тільки частина результатів показана:

внаслідок обмеженого часу та власних вподобань ...

в дійсності, багато ще аналізується:

- з вимірів по спектрам, відношенням різних частинок
- більше по еліптичним потокам (великі p_T , гармоніки вищих порядків v_n ...)
- по резонансам, баріонам, дивності, НВТ в залежності від центральності
- жорсткі проби: кварконій, втрати енергії в середовищі, струмені ...

Майбутні перспективи

- ▣ Багато роботи (та захоплюючої фізики) попереду:
- ▣ Тільки 8 тижнів з 10-річної програми!
- ▣ Для рідких сигналів необхідне збільшення інтегральної світимості ~ 100 : планується досягти цього року ($\sim \times 20$ wrt 2010)
- ▣ кварконій (J/ψ , Ψ' , Υ , Υ'), важких кварків (b,c), γ -струмені, ...
- ▣ Запуск LHC з максимально передбаченими енергіями:
  - порівняння даних p-A з A-A з ціллю:
    - відрізнити ефекти КГП від ядерних ефектів (“shadowing”)
    - дослідження початкових умов
  - зіткнення з меншими масами іонів (Ar-Ar?):
    - дослідження об’ємних ефектів, досягнення більших світимостей

Дякую за увагу !